

درگاه

اون بش کونده بر نشر اولنور علم و صنعت مجموعه سی

ایکینجی سینه: اوچینجی جلد

نومرو : ۳۵

۲۰ ایلول ۱۳۳۸

تۆرك تارىخىنى تېكىشكەن

عثمانلىلار زىقلى مائى قىلىسى

۲

توتون بۇلاردىن باشقا، بۇ جەننى تايىد ايدىن ك
قوتلى وئىقەلەردىن بىرى « نىرى » مىلاك « جەناغا »
عنوانىلە يازدىقنى عثمانى تارىخىدىكى . وۇخك توركىر
خەندە وردىكى . مەلومات ودىكىر خەسوساندىن داھا
شايدان اعتاد بر . وۇرغ اولدىنى آكلاشلايلار . بو
ئۇرە غەنى زىقلى تايىد بولار « آل ساجوقەمەنسب
اولان ترا كىن كوك آب خان اولادىن طوارلو
وارزولو برطاشە بلاد ارمنىدىن نونى بۇلە اخلاطە
نزول ايدوب بلادىمەندە - حضور قالدوغى ايدىن
كۆچراولى ترا كىن مجلس (جەننى) اللىك (سىك)
خاھ اولوب رىسلىرى سىلجان شەھ بن قبا انىه اوبى
كۆپ رومە دولكەلر . « دىور » بو عبارە اولىكى
وئىقەنى غەنا تايىد ايدىكىكى ترا زۇدە طارز تىرىر
اعنازىلە يىكەنكەنە بىكەنە بور ايسەندە سىنە فرقىلە
برجى وئىقە داھا اسكى اولدىغىدىن اولى مەخاللە داھا
« اصلى » عد ايتىك اعجاب ايدىر .

غەنى مىللەتى دولابىلە تايىد ايدىن بر ارداھا
وارىر : « توارىخ سىل آل عثمان غازى » نامىلە وئاقى
مىجھولى بر ذات طرىقىدىن (۹۶۶) سىنەنى وقابەندە
قور يازلىش بر اثر « اوغوز طىافەسى » كم اعتقارلو
طافە ايدى . . . ماھان شەرىندە پادىشاھلار ايدى .
ابو مسلم مەزى دىخى « نىلەن قورغىش ايدى »
دىيەرەك قالىخان نىلەندىن اولدىغىزى ھىچ ذكر
اغىور ، كە بو جەھت داھا برىقوتىر ارلەردە مشھود
اولدىغىدىن شايدان دقت بر ماھىتى حائزدر . برلەن
كىتخاھەسىندىن فوطوغرافلە . اخۇد اولان بو اثرىك
داھا اسكى بر تارىخىدە استىساخ اولوغىش مىجھىر
نىسخەسى غەنى مەلوماتى حرفىيا ايضاح اىتكەندە . بر

مىلكارلە مستدر بورادە قادىن مىنە دكل خولياسىنە
حىرائند . دوشونكىز بر مىنەنى قىسەر اتمك بىلە
آكلامادىغىزە دلالت ايدىرە بوئىقىرى اللە ، قوللە ،
كوزلە ، طورلە بائمە قالفارساق ايش بونون بونون
فجىج اولمازى

بو خالەدەكى قادىن مىنەنى آكلاما بور ، يالەن
كەندىنى آكلايدىقنى سايور . فقط بو آكلاشلاشنى
دوشونەم ، نە قادار يوان ، فجىجە قورقۇنچوچرىكىندىر .
حقى بوكا عضوى ومادى مىنەندە وردىكىز قادىن
مىنەسى بىلە ويرەمەز . خلاصە قادىن اصل مىنەندە
علاقە دارىدكادر . وقادىن مىنەندە عاشق باشادقە مىنەنى
سودىكە ، مىنەندە علاقە دلار اولدۇقە دكل بىلكە انجى
كوزى سودىكە ، كوزە علاقە دار اولدۇقە وكوزە
عاشق باشادقە كوزلەر ...

نورى لطفى

كورول و سايىن مىنەن ارلەندە قادىنك ايداع ايتىدىكى
اوز بر غونە - تصور ايدە - يوروز . مىنەنكازە اسم
وردىكىنى ، روح نىشنى ايتىدىكىكى طن ايتىدىكىز
. وھوم بىلە اولسە بر طافىم قادىنلار وار ، فقط مىنەن
وبرمش بر قادىنى ھىچ بىلىيوروز .

شىمدى بە قادار كى سوزلرم بىلكە زماغىزدىن چوق
اوزاق خىقەنلە اسكى قادىنلە ، حقى زمان ومكاندىن
خىرى اولايان قادىنلە غايدى . بو قادىندىن زماغىزدەكى
قادىنە كىمك نە قادار زور وفجىج اولوبور . او قادىن
بر مبدع دكلدى ، او قادىنك مىنەنكازە روح نىشنى
ايتىدىكىكى قول اتمك ايسە - يوروز . فقط عجاىبو قادىن
نەدر ؟ اسكى ار كەكە نىلە داھا دون اولان بو كوكىنى
ار كەكە ياشە بو ار كەكە كى ، حقى روحلر كى ،
حقى بونون كاشات كى بو كوكىنى كا اتمە دوشىقتىر .
آرتق بو كوكىنى قادىن ھىچ شەمسىز دونىكى قادىن
دكلدىر . حىيەندىن دكل مىنەندىن وايدە آلدىن بىت
ايدىيورم - بو كوكىنى قادىندىن بر « بە آرىس » جىقەنى
احتافى طن اغيورم . بولە اولدىغىنە كوزە عجاى بو
قادىن ھىچ اوللازىسە اقى بر قازە ، اقى بر غاشاكر
وزار اولق خىيەنلە مىنەنكازە مىنەن ايدەك بر
عصرەيدىر .

واقعا بولە بر عصر اولدىقنى طن ايدىر . حقى
بالذات ھەر شاعر ، ھەر رسام . . . كەندى مىنەنك
قادىن مىجھولى ياپىلدىقنى ، اوصىقى الكافى آكلايانلر
قادىن اولجى طن ايدىر . شاعرلر بىلىيوروز كە شەرلرى
قادىلر سولەبور و اوقوبور دىيە مىسودور . عجاى
ب زاوللى صاف آدم نە درجە بە قادار مىسود
و مىنەن اولمىدور ؟

ھېيات ، مىنەنى كەندى اتى ، كەندى كوزى وسىلە
كوزلەدە يەمىن و بالذات كەندىنى بو مىسودن ، بو
كوزلەن بر مىنەن ياپىمىان قادىنك ، مىدەنە فونولان
بر مىنەنى آكلاماسىنە ، سۆمەنە مىكان وارمىدور ؟
اوت بىلىيوروز ، ايشە برخام كە شاعر كىشى آغلاھرق
اوقوبور ، ايشە بر كىچ قىز كە عاشقە بو شەرلرى
سولەبور ، ايشە بر قادىن كە رسامك لوجەسى او كەندە
حىرائند ، آغلايور ، كوزلرى قايابور ، اللرى قالدەرىيور
باشى او كە ، آرقە ما كىيور ، مىسقىشاشاك بىتەلرى
دىكەر كى كوزلرى ھو ھو چورىيور ، بولطار آرە مىندە
رقص ايدىن مىلكار كوردىكىنى سولەبور . بللىكە
زاوللى مضلرېد ، مىنەن اولى كەندىدىن كىچرىش .

فقط مىجھولر قوش كى جىقاريلان بو مىسودن ،
سولەنى بر حىوان كوزى كى قىرىشدر برلان بو كوز ،
بر ماھىتى باشى كى سالانان بو باش ، ھو ھو كوزلرى
بو رقصان مىلكار بو مىنەن ائادە كايىدور ؟ طن
ايدىيورم كە حقى بىشىرى اومىدىن زىادە حىوان اولان
بو حركەتلر ، بو مىسولر ، بو كوز ياشلرى ، بو حىرائند
آكلامق و سولەم . مىنەنى بونون بونون اخلاقى
ايدىن شىاردور . بر مىنەن او كەندە راحت وسكوت
ايدەمىن بو انسان مىنەندە دكل كەندى سىمى كەندى
طورى ، كەندى حىرى و خولياسى ابلە و كوكەدەكى

آز آشاغىسىندە « اوغوز طىافەسى » كم . وازدور .
اعتقادلور ايدى ، كوجل بوزكلر (بوزكاز) ايدى ،
ماھان (ماھان) شەرىك پادىشاھى سىلجان شەھ ابرى كم
غەناك ددە سىدور . دىيور .

ابلاك دورىك ارلرى قالى قىلە مىندىن اولدىغىزدىن
خىت اتمەسى دىكر ارلر كەدە ساجوقىلردىن اولدىغىزى
ايضاح اتمەسى يىكەنكەننى انىم ايدىن مەلوماتىدىن كە
مىللەنى غايت واضى بر مىسودندە كوشىيوروز . نەكىم
اسكى تارىخلر بىزدىن بىضىلرى مەندە مىقەندە اثرىك
باشىندە ساجوقىلردىن بىت ايدىيورلر .
بو خەسوسە دائر دىكر آثار تارىخىمە مىركەك
اسكىلرى - آراشىدريلر ايشە دىھامەم وقىتىندار
مەلوماتە دىسترس اواق مىكەندور . بو مىللەنى داھا
واضح تىيور ايدىن بر اثر داھا وارلدىن .
بىلە اسكى تارىخلر بىزدىن مەدوم اولان « سلاطين نامە »
عنوانلى « كىل » اسىمىندە بر ذىك تىرىر ياپىدىكى
اثرىدە غەنى مىللەنى ايضاح . مىجھولى وئىقەنى
اولق اوزرە عرض ايدىم .

اغوز ايدىندىن بر شەھ بىكەنە [۱]
كەسلطان ابن سلطان بايزىد خان
انس سلطان اولمىدور
كەدەر ابن ساجوق اول - جىوانە
محمد خان بن سلطان مراد خان
كەسلان بايزىد خان قلوبور .

۸۹۵ - سەھىندە يازلان چوقى شايدان بىتقى
بو ارىدەكى شو ايضاحلە اولىكى وئىقەلەردەكى مەلوماتك
غەنا غەنى داھا واضى بر مىسودندە كوشىيوروز . بو
جەھ اولىكى وئىقەلەردەكى ايضاحلە داھا قوتلى بر
ماھىتەدور . چونكى « دەرلر » كەمىى اللە مىللەنى
داھا قوتلى وداھا بطى براساسە رىطايغىش اولوبور .
بورابە قدر وردىكىن ايضاحلى قول ايدەك
اولورسەق بىنى عثمانلر ك قالى نىلەندىن دكل سىلچوق
نىلەندىن اولدىقنى تصدىق ايدىرەك قايلردىن اولدىغىن
رواىى نەزدىن و صل جىقەندىقنى تىقنى اغامىر لازم
كلاىر . [۲]

توركەك لسانە ، عادىتە دائر جەدا چوقى شايدان
اعتاد بر مەلوماتە صاحب اولدىقنى بىزە اثرلە ايتات
ايدىن « مىجھول كاشىغرى » ، « دىوان لغات الترك »
نامەدىكى ارىندە « توركلردىن بر طافە » اولق اوزرە
« قالى » ادلى بر قىيلە ذكر ايدىيور . بوندىن باشقە
اوغوزلردىن اولدىقنى بونون آثار تارىخىمەك مىجھول بىان
ايدىلرلە مەلوم . بر كىتېدور . شەھلىكە بىر بو ايكى
اسمىدىن « قايىغ » قىيلاسە مىسولر اولمايىر . اعجاب
ايدىر « قالى » ، « قالى » قىيلەنى اوغوزلردىن اولدىقنى
مىجھولى بولمىلەن اولمايىن . حالوكە « قالى » ادلى
« قايىغ » دىن زىادە « قالى » اسىمە باقىندور ، بولە
اولوچىمە اوغوزلردىن اولمايىر لازم كلاىر . بر پىئەلىكە
[۱] بو كەلىمىنى اوقوبىلمايم . باشقە دورلودە
اولمايىلر .

[۲] بو جەننى اوقت وواضەم مىساعات اولورسە
آرىچىمە تىقنى ايدەنكىم .

* مراقى *

مايد [*]

رحلى — وای برادر من، بوبیلره ایتا دیور.

میدین ؟

سماد — خیر ایتدیم، ایتانه میورم، هیچ اعتقاد بوق، بوندن عقیده به بر خیر واری ...؟ طیبیلر لایتنه سوله منی بیلیر. خسته افلرک، اعضا ناله، ادویه نك غریب اسملری ضایارلر. علملری بر سفسطه دن عارتدیر. خسته فده انسان کندیشی ای قولانسه. داها تشالی اولور، طبیعت یاردیم ایدر، خفك چوغی تدای خرافتدن اولور، حیادن اولور.

رحلى — اوت سز بر علامه حکیم سکیز، کوروورم، هر شیشه اعلاسی بیلور سکیز، آه اوسته نك برسی بوراده اولیدی ای آغریکزی طبعیاردی. سماد — بن کشته ايله غوغام بوق. کوردیکمی سوبیلورم. کوزکزه آجلمسی و کوزکزه کلمسی ایچون سزنى مولیره کورتورمک ایتدیم. برکزه او بونلرده نملر دیش ایشیکه کز.

رحلى — ها اوت، اوسزک مولیره درده بر باوان ایتدیم که طبایى بولش او بونه چیقاروب بولاید جلف؛ طبایته رای کوستره جلف مسخره، احقى. بوبولک آداملره دبل اوزاتوب صلاحی آزغین بدعت .. سماد — ای ایتدیم آتک طبایته سوزی بوق جاهل طبیلرک حالى کوستریر. خفه باز لفری. بدانه وورور. تیار توده جهانگیرلری. اوکی کوستریرلر. اطای ایچون اوستا ناموسلر. هر صنف بشرک عیب و هنری وحیرت و عیری واردد.

رحلى — اگر بن طبیب اولسیدم اوکا حندی

[*] "دركام" نومرو : ٣١ ، ٣٢ ، ٣٣ و ٣٤

بوراده بر تفضاد واردد. قبيله نك اصل آدی « قایغ » ایسه. نه ایچین داها مؤخر دورده « قای » شکله افراغ اولومیش.

ما اکر قبيله نك اصل آدی. « قای » ایسه بوکونکی « قای » شکلی. طبیی کورمه لی در. چونکه صولک خورک بر آز قبيله او قوناسیله. بوشکلن وجوده کله بیلیر. استانبول داخنده بولایله یکم الک اسدیکی آتار تاریخیه مردن « قای خان » قبيله سته منسوب اولادیفمز. ایضاح ایتدیکم. وثیقه لردن آتک شیلور. داها فضله. وساطه مالک اولادایم ایچین. « توارخ آل عمال » لرك. دیگر ملک لردم کیرلری. تدقیق ایتدیم. اکر بونلرده تدقیق اولور نوره هر حالده بو خصوصیه قطعیته یاقین معلوماته دسترس اولایجفز. بیتاه علیه برم شوقیقین چوق ناقص اونا کاف ایصال حاله دولو اولسنى. تدقیق امکان داخنده اولامایان. بعض ایلرلى او قویاماق یوزندن در، که انشاله بوجهی دم باشقه بر ذرات اکیل ایدر.

میدین نامی

اوکره تیردم. بر کون اولور محتاج اولوردی. « باطله، باطله، کبر، هایدی طیبیلری بولایله ! » دیردم. آمان شوخ نيك لاقیردیشی ایتکه بوغابورم (اسپنجیار کاور یی اجزای) ها اوت برادر اذن ویرور سکیز یا !

بشقی مجلس

رحلى، سماد، زهرى چلی

سماد — جام نه ایچون ؟ نه یاه چسکیز ... رحلى — شوقیقینه کتیر مشلر. شدی اولور، بیتر.

سماد — جام اطیفه می ایتدور سکیز ؟ بر آن علاجسز، شقیسز طورده مریمسکیز ؟ بقده وقته فالسون. بر آرز راحت ایتدیکز !

رحلى — زهرنى چلی ! آتشامه ها ! زهرى — سز طبیلک تربیتی منع ایتکه، افندیی اخفاندن دفع ایتکه ایچون کورور سکیز. سماد — هایدی چلی، هایدی ! بو فاریدن آشاغیدن سوز فاریندیرما ! ساوول کیت ! ... زهرى — بن یوزایه طبیلک تربیله کلام. کیدم حقیقی افندی به اسره مخالف کیزی، ما مورنگ اچراسنه مغایر کیزی خبر ویرم. کوروور سکیز، کوروور سکیز.

رحلى — برادر باشمه برلا کتیر چسکیز. سماد — واه واه ! نه بوبولک بلا ! حقیقی نك اخفانی کبرو قالمش. آرادر ! بو طبایه مثلا اولی هلندن سزى قورتاریمه جفی بز ؟ علاج می بوغولا. چسکیز آدام !

رحلى — آه برادر کتیر برنده، ایسته دیککیز کی سوله سیکز. بن برنده اولسه کز آغیزده کتیر. سماد — آجام نه زورکز وار ؟

رحلى — ظالم، شمشکار ! بنی قودور تاجق. بن اولوزم، داها نه وار دیرور، کوه ذلک ایتدیرور، های امان ! ایسته حقیقی افندی !

آلتیمی مجلس

حقیقی، حیفای، سماد، رحلى

حقیقی — آشاغیده کوزل خیرلر آدام یاهو ! بوراده بن تدبیری ذوقلورلر. کندی تربیت ایتدیکم تنقیه می کبرو ایتلر اوله می ؟

رحلى — خیر ایتدیم ! بوندن ... حقیقی — بو نه جرئت ! بر مریمسکیز طبیبته بولمجه عیبانی نه جسارت !

حیفای — آمان دیکز قورقاجق شی ! حقیقی — بر تنقیه می کتیر ایتدیم، ترکیبه اهتمام و اعتنا ایتدیم.

رحلى — خبر، بن دکلم که ... حقیقی — ملک ایتن و قاعده سنجه احداث و تشکیل ایتن اولم.

حیفای — قتا ایتن، قتا ایتن. حقیقی — بر اثر غریب پیدا ایلده چک شقیه می.

رحلى — بن برادریم اونی ... حقیقی — تحقیر ایله کتیر کولدرمک ... رحلى — ایسته بو ... حقیقی — خازق العاده، خازق همل بر حرکت ... حیفای — کز چله اوله ... حقیقی — فن جلیل طبایته. فارشور بر قصد

بی حدود بی امثال ... رحلى — بو سبب اولدیکه ... حقیقی — جزای سزاسنک تحقیدی عسیر و بلکه

همال بر جنایات، قتال ... حیفای — چکیز وار جام، چکیز ... حقیقی — سزه اعلان ایتدیم که بوندن صوکره

بیتدیده مهاله مقلوع ... رحلى — قارنداشمدر که ... حقیقی — هقد و صبریت تجارتی منفسخ ... حیفای — آی ایدر سکیز، طوغریسی چکیز

وار ... حقیقی — میانه دهی رابطه مراوده می بیتدیم ایچون ایسته بکننه هقد نکاح شرطیله می مال ایتدیم

حقیقی، باکیز. نه یایورم (بوبولک کاغذ چیقاریر بیرتار)

رحلى — آجام ایسته برادر اونی ... حقیقی — تنقیه می تحقیر ایتک ها ... رحلى — آمان کتیر سیکلر، شدنی طوته می.

حقیقی — یاقینده هیستندن سزى قورتازوب طوبی اخلاصی وجود کزدن سوکد بره چک ایدم.

اون اون بش احتقان داها چله تمیزلر چک ایدی.

حیفای — آکا لایق دکلم اوخ ایسته عمل اولسون رحلى — ایوا ! کوردکی برادر ! (آغلار)

حقیقی — چونکه بن سقیمله ای اولغه راضی اولدیکز ... رحلى — خاییر، اوله دکلم ... حقیقی — چونکه طبییه واجب اولان حق

اطاعتدن کردن چور دیکز ... رحلى — آجام اوله دکلم !

حقیقی — چونکه تربیت ایلدیکم دوالره بنی و طغیان اولعیبانه بولندیکز ... رحلى — خاییر، آجام مالک !

حقیقی — شیری بیه کزک کساک ووداشنه ترک اخشا کوزک اعتدالسنر لکنه، فلفک کزک حوضیت و حراسته

تسلیم، صفرا کزک سرارسته و اخلاط کزک اعتلاجنه تودیع ایله تسفیل ایتدیم.

رحلى — آمان ! آمان ! آمان ! آمان ! آمان ! حیفای — اوخ، محلد، اوخ، اوکره نسون !

حقیقی — بلیزم که دوت کون ایچنده مریمسکیز لایعلاج اولور لک مریضه ... رحلى — آمان ! آمان ! آمان ! آمان ! آمان !

حقیقی — قریب ایتدیم اوغراسین تار دیر ... رحلى — آمان ! آمان ! آمان ! آمان ! آمان !

حقیقی — آدن التباه ... رحلى — آدن التباه ...